

Impactul pandemiei asupra sistemului de învățământ românesc

Lect. Univ. Dr. Răzvan Victor Pantelimon

Perioada celor doi ani de pandemie în care aproape totul s-a oprit în loc este probabil cel mai important eveniment al ultimilor ani, este fenomenul care ne va marca pentru mulți ani de acum încolo. Deja marea majoritate dintre noi vorbim în termeni de: „înainte și după pandemie”, o exprimare care demonstrează, mai clar decât orice studiu sociologic sau psihologic, că această perioadă constituie o ruptură, o separare între două etape ale evoluției noastre, și că o „întoarcere la ceea ce a fost” este extrem de dificilă, dacă nu cumva imposibilă.

Efectele a ceea ce s-a întâmplat s-au văzut și se văd pretutindeni în societate, de la nivelul individului, până la cel colectiv, de la economie, la politică, de la felul în care ne trăim viața personală, până la modul în care relaționăm cu ceilalți. Dar poate niciun alt domeniu nu a fost mai afectat de pandemie decât învățământul, care în această perioadă și-a dovedit din plin limitările și problemele sistemice, fiind cu adevărat o „Cenușăreasă”, pentru a folosi o construcție atât de prezentă în media și în discursul public.

Putem identifica trei paliere principale unde au apărut aceste probleme și unde efectele celor doi ani atât de stranii s-au manifestat în plenitudinea lor: nivelul sistemic, nivelul cadrelor didactice și cel al elevilor. În cele ce urmează vom încerca să le prezentăm pe fiecare dintre acestea.

Pandemia a repus pe tapet o serie de probleme existente la nivelul sistemului educațional românesc, probleme despre care toată lumea știa, însă toți sperau că ele vor rămâne în continuare într-un con de umbră. Cei doi ani de criză au scos la iveală toate aceste probleme și este clar că la nivelul deciziei politice și administrative este nevoie de găsierea și implementarea, cât mai rapidă, a unor politici publice care să reducă sau să elimine carențele unui sistem care se gripează tot mai des.

Subfinanțarea educației, sau altfel spus alocarea de resurse insuficiente nevoilor sistemului, rămâne cea mai importantă problemă, pentru că ea dă naștere unor consecințe diverse și complexe. Lipsa permanentă de fonduri suficiente are impact atât asupra infrastructurii educaționale, asupra dotărilor unităților de învățământ, dar și asupra resursei umane prost plătite. În toată această perioadă soluțiile miraculoase găsite de autorități și experți au avut în prim plan ideea de digitalizare, de utilizare a noilor tehnologii etc. Însă, după atâția ani de subfinanțare, încă mai discutăm despre școli, tot mai puține este adevărat, care nu au infrastructura de bază, care nu îndeplinesc minime condiții sanitare și igienice de funcționare. Cum poți vorbi de digitalizare, de achiziționarea de aparatură modernă, de utilizarea tehnologiei necesare conectării on-line, de folosirea unor „gadget-uri” de ultimă generație, când tu încă mai ai toaleta în exterior sau nu ai posibilități financiare de încălzire a unității de învățământ (să nu uităm că astfel de cazuri am avut nu doar în mediul rural, ci și în orașele mari, cazul Timișoarei fiind emblematic, dar nu unic). Mi-aș dori să văd în clasa politică, în media și chiar la nivelul populației, aceeași unanimitate și același consens ca în cazul alocării a 2% din PIB (mai nou 2,5%) pentru cheltuieli militare, și atunci când ar trebui doar să se respecte legea privind alocarea a 6% din PIB pentru educație. Deși au trecut atâția ani de la adoptarea Legii Educației Naționale, în continuare avem una dintre cele mai mici alocări din PIB pentru educație la nivelul Uniunii Europene.

Criza sanitară, și nu numai, prin care am trecut în acești doi ani ne-a demonstrat că în sistemul educațional românesc există o inegalitate profundă, există o distanță care pe zi ce trece devine tot mai mare între unități de educație aflate în contexte diferite. În opinia mea școala ar trebui să fie instituția cea mai democratică și cea mai egalitară, calitatea actului de educație ar trebui să fie aceeași peste tot și să nu apară diferențe imense între școli. Din păcate de mai mulți ani asistăm la o creștere accelerată a inegalității în acest domeniu, instituțiile de învățământ, la toate nivelurile, dezvoltând diferențe tot mai accentuate.

De cele mai multe ori vorbim despre diferențele evidente între mediul urban și cel rural, dar cred că în ultimii ani apar tot mai multe diferențe și între școlile din aceleași oraș. Este tot mai evident că avem școli privilegiate situate de obicei în zonele centrale, școli cu tradiție, pentru care este o adevărată „bătălie” la momentul înscrierii copiilor (sunt cunoscute cazuri de mită consistentă pentru ca un copil să fie înscris sau să fie transferat la o astfel de școală). Aceste școli beneficiază de foarte multe ori de o alocare bugetară preferențială, de sume consistente din sponsorizări, de contribuții ale părinților, ale asociațiilor de „alumni” sau din partea mediului de afaceri. În timp ce alte școli se luptă să asigure cheltuielile curente și un minim de materiale didactice, într-un cuvânt „să supraviețuiască”.

Cazurile în care școli din mediul rural sau din zone mai puțin dezvoltate pot să fie comparate cu cele „de elită” sunt aproape în totalitate rezultatul eforturilor supraomenești ale structurilor de conducere și ale corpului didactic, și nu ale unor politici publice eficiente sau ale unor decizii ale administrației locale, ele fiind dor niște excepții care întăresc ideea unei inegalități sistematice în sistemul educațional românesc. Această inegalitate se răsfrânge asupra evoluției și viitorului copiilor care pleacă din start fie cu avantaj, fie cu handicap, în condițiile în care punctul de plecare ar trebui să fie același indiferent de locul în care se realizează procesul educațional.

Provocările pandemiei au demonstrat din plin aceste inegalități, mai ales în ceea ce privește accesul la infrastructura digitală de bază, la posibilitatea de a avea acces neîngrădit la actul educațional. Pentru unii elevi perioada aceasta nu a însemnat o limitare a posibilității de a realiza actul educațional, în timp ce pentru alții au fost adevărate provocări sau curse cu obstacole. Am și acum în minte imaginea unor cursuri sau examene on-line pe care unii le realizau din comoditatea casei lor, bucurându-se de tot confortul, în timp ce alții se plimbau prin curte sau căutau zone mai ridicate pentru a avea un minim semnal care să le permită să se conecteze.

Inegalitatea educațională cred că este una dintre cele mai grave consecințe ale politicilor în domeniul educației din ultimii ani, accentuată masiv în perioada pandemiei, și din punctul meu de vedere este cel mai periculos fenomen pe termen mediu și lung. Această inegalitate la momentul formării și educării va avea consecințe pe tot parcursul vieții unei persoane, fiind rare cazurile în care ea este depășită. O educație inegală va duce la o evoluție profesională precară, la o salarizare inegală, la venituri scăzute, toate acestea reflectându-se ulterior asupra noilor generații din același mediu, ceea ce va duce la o spirală a inegalității și a sărăciei. O educație de calitate și egală pentru toți cred că este cel mai important instrument și factor pentru reducerea inegalităților și a sărăciei.

Orice instituției sau societate este oglinda persoanelor care o alcătuiesc și în același timp se reflectă asupra acestora, școala nefăcând nici ea excepție. În ultimii ani am putut observa o campanie concertată de transformare a profesorilor în țapi ispășitori pentru o serie de probleme din societate, au fost vinovații de serviciu în multe momente, media având un rol deosebit în această „demonizare” a cadrelor didactice prin prezentarea *in extenso* a unor aspecte negative sau a unor fapte reprobabile.

Imaginea creată în societate asupra profesorilor este cea a unor persoane care nu fac mare lucru („au doar câteva ore pe zi”, „au nu știu câte luni de vacanță”); care câștigă o mulțime de venituri ilicite din meditații (mai nou am văzut numeroase titluri din media care anunțau că ANAF-ul va începe o serie de controale asupra profesorilor care dau meditații și care fac evaziune fiscală); care nu

vor să evolueze, să se „update-ze” la noile trend-uri și tehnologii și rămân la vechiul model de predare prăfuit și plicticos; care fac abuzuri asupra „bieților copilași nevinovați” pe care îi chinuie cu teme și cu „prostii” pe care trebuie să le rețină...și putem continua așa la nesfârșit.

Puține persoane din afara mediului educațional au capacitatea și voința de a înțelege importanța profesorului într-o societate. Parafrazând titlul unei lucrări celebre a lui Max Weber, în cazul dascălilor dilema principală este: „Educația – vocație sau profesie?”. Pentru cei mai mulți a fi profesor este o meserie ca oricare alta, meserie pe care o poate face oricine, de aceea auzim de multe ori: „Dacă nu îți convine salariul sau condițiile pleacă, că sunt 10 care așteaptă!”. Eu, personal, cred cu tărie că pentru a fi cu adevărat profesor este nevoie de o vocație extraordinară, de „har” și pasiune, de o convingere profundă că acolo este locul tău și asta este ceea ce vrei să faci. Din păcate de cele mai multe ori vocația nu ține de foame și nici nu plătește facturile, de aceea foarte multe persoane cu vocație nu intră în sistem sau îl părăsesc în favoarea unor zone mult mai bine plătite.

Problema subfinanțării despre care vorbeam anterior este prezentă masiv și în cazul salarizării cadrelor didactice. Realitatea este că în afara unor excepții, de obicei membrii unor structuri de conducere sau „pile” politice, nivelul de salarizare în educației este foarte scăzut, în timp ce pretențiile și cerințele sunt foarte mari. Dacă în majoritatea domeniilor odată îndeplinite criteriile de angajare singurele cerințe ulterioare sunt acelea de a-ți face treaba bine, în educație nu este suficient să realizezi corect și cu eficiență activitățile didactice, ci, în permanență, trebuie să faci mult mai multe altele: comisii peste comisii, concursuri pentru grade didactice sau poziții universitare, cercetare, publicații, participări la conferințe sau activități științifice, cursuri de formare și pregătire continuă etc. Toate acestea sunt de obicei făcute pe banii și resursele proprii, dar ele sunt obligatorii pentru un profesor, chiar dacă de cele mai multe ori nu au legătură cu activitatea propriu-zisă de predare.

Dacă în cazul medicilor, un alt domeniu în care ai nevoie de vocație, s-au putut crește veniturile, de ce în cazul profesorilor nu se face același lucru, ba dimpotrivă se prorogă termenele de aplicare ale legislației care ar fi permis niște majorări infime. În pandemie am realizat că medicii și ceilalți angajați din sistemul medical trebuie plătiți așa cum merită, că sănătatea este unul dintre domeniile fundamentale ale existenței și funcționării unei societăți iar investițiile în acest sistem sunt imperios necesare. Oare de ce este nevoie ca să realizăm că și educația trebuie pusă cel puțin pe același palier ca și sănătatea, și că o resursă umană de calitate se obține doar cu salarii și venituri pe măsură, iar investițiile în educației sunt investiții în viitorul nostru al tuturor.

Perioada pandemiei a fost una care a adus provocări multiple cadrelor didactice care au dorit să își facă treaba cel puțin la fel de bine ca și până atunci. Au fost dificultăți multiple legate de foarte multe aspecte care aveau numeroase elemente de noutate, a trebuit să ne adaptăm tipul de predare noilor condiții de școală on-line, să ne adaptăm utilizării noilor tehnologii în contexte educaționale diverse, a trebuit să te adaptezi la diverse platforme sau instrumente de comunicare. Personal am încercat mai multe platforme și a trebuit să mă familiarizez cu specificul fiecăreia, și a durat un semestru până să apară la nivelul universității o platformă unică cu care să lucrăm.

Predarea on-line a însemnat să adaptezi la aceste tehnologii tot ceea ce însemna partea de conținuturi, de prezentări, de imagini, precum și celelalte elemente pe care le transmiteam. Unii s-au obișnuit mai ușor cu acest tip de predare ajungând chiar să o prefere, în timp ce alții au avut o rezistență mai mare la nou, pentru ei școala on-line limitându-se la trimiterea unor teme pe Whastapp sau Messenger și primirea rezolvărilor.

Cred că cea mai mare provocare și cel mai greu de realizat pentru noi ca profesori a fost să reușim să obținem și să păstrăm atenția elevilor. Chiar dacă și în interacțiunea directă sunt probleme și limitări în momentul în care comunicăm cu omul față în față vezi reacția elevului, vezi din limbajul corpului dacă a înțeles sau dacă sunt lucruri neclare, dacă trebuie să insistăm pe anumite elemente etc.

În on-line lipsește contactul direct și feedback-ul imediat, de aceea, personal am încercat în predarea on-line să suplinesc pe cât posibil această lipsă de interacțiune prin faptul că am solicitat să se între la cursuri cu camera deschisă, cerință care a dat naștere unor discuții și dezbateri nesfârșite. Am înțeles că sunt și conexiuni mai slabe, că uneori este dificil să ai imaginea pornită, dar nimic nu se compară cu privitul „ochi în ochi” al celui din fața ta și cu dialogul pe care îl aveam. Acest tip de interacțiune a fost primit divers de către studenți, unora parcă le era mai incomod să vorbească online decât dacă erau față în față; dar, în același timp, au fost studenți care au comunicat mai bine. Erau persoane timide care într-un context cu mai mult public nu ar fi vorbit, în timp ce în contextul online nu au mai avut timiditatea, temerile pe care le-ar fi avut în mod direct.

Ca un aspect pozitiv al utilizării tehnologiilor on-line putem considera că acest tip de interacțiune îți permite să depășești niște granițe, niște bariere, niște limitări de timp, resurse sau spațiu geografic. A fost mult mai simplu pentru cadrele didactice să participe prin intermediul tehnologiilor on-line la conferințe, work-shop-uri sau dezbateri, la care nu ar fi avut posibilitatea fizică de a fi prezenți. De asemenea odată cu utilizarea platformelor de comunicare on-line crește posibilitatea de a preda și în alte contexte. De exemplu, eu am predat timp de un an un curs în Chile, la Universitatea Catolică din Valparaiso, predare care s-a desfășurat în sistem online, în procesul

de internaționalizare, lucru care mi-ar fi fost aproape imposibil în mod normal.

Educația on-line are și elemente pozitive și negative, depinde foarte mult de fiecare, de o deschidere pe care o ai față de nou, față de posibilitatea de a experimenta lucruri noi și diferite, de capacitatea de a ieși din propria zonă de confort.

Efectele pandemiei asupra sistemului educațional s-au făcut simțite cel mai mult la nivelul elevilor, al beneficiarilor actului de învățământ. Aceștia cred că au fost cei mai afectați, atât în sens pozitiv, cât și negativ de ceea ce s-a întâmplat în acești doi ani.

Putem spune că au existat și elemente pozitive și elemente negative. Cred că principalul efect pozitiv a fost posibilitatea unui acces mai ușor pentru anumite categorii de elevi, mă refer la cei care întâmpinau probleme economice, pentru cei care nu erau din localitatea în care se afla școala și le era mai greu să se deplaseze, să facă naveta sau să stea la cămin sau internat. Poate pentru ei a fost mai bine că au învățat de acasă. De asemenea au fost și cheltuielile mai reduse atât pentru unitățile de învățământ cât și pentru familiile studenților.

Dar cred că predomină aspectele mai puțin pozitive. Cred că în acești doi ani s-au pierdut destul de multe: atât în ceea ce privește spiritul vieții de elev, dar și în ceea ce privește acumulare de cunoștințe și competențe. Este mai dificil în procesul online atât să predai cât și să înveți. Pe termen lung cred că vom vedea dezavantajele și problemele acestei perioade și probabil că ea va avea consecințe mai ales la nivelul elevilor.

Una dintre cele mai importante probleme despre care am pomenit anterior ține de inegalitatea condițiilor de acces la acest tip de educație. Am avut copii care au beneficiat de toate instrumentele și tehnologiile necesare, în timp ce alții nu aveau nici un banal telefon sau computer ca să poată să fie prezenți la ore. Școlile favorizate au pus la dispoziția elevilor și cadrelor didactice materiale, tehnologii, platforme etc are să facă această educație on-line cât mai apropiată de cea fizică, în timp ce în cazul școlilor din zone mai puțin dezvoltate nu a existat posibilitatea de a suplina lipsa contactului direct, elevii aceștia fiind clar dezavantajați și plecând în viață cu niște goluri, și de ce nu și niște frustrări imense.

A fi elev nu înseamnă doar să acumulezi cunoștințe, ci și să interacționezi permanent cu ceilalți, să fii parte a unui grup, a unui colectiv, să socializezi, să mergi la școală etc. Este altă atmosferă, este alt tip de învățământ, avem alt tip de interacțiune atât noi ca profesori cu elevii cât și elevii între ei. La fel ca și în cazul profesorilor pentru unii elevi a fost mai ușor să învețe de acasă, dar ceea ce mulți dintre ei regretă cel mai mult este absența întâlnirii fizice propriu-zise cu colegii, tot ceea ce înseamnă viața de elev. Sunt elevi care timp de doi ani de zile și-au văzut fizic colegii doar

de câteva ori, iar unii dintre ei uneori s-au mai întâlnit în afara școlii, nu exista posibilitatea de a plăti pregătire suplimentară etc. Se va s-au mai întâlnit în vacanțe tocmai pentru a se cunoaște și a socializa. dezvoltă astfel o inegalitate care se va perpetua în timp și care va

Acest tip de învățământ online are niște consecințe mai ample pe termen lung pentru că dezvoltă o anumită comoditate. Da, este mai simplu să stai acasă, în pat sau pe fotoliu și să participi la ore, dar pierzi exercițiul acela al unei mini-discipline personale. Școala fizică înseamnă respectarea unui program, a unor reguli minimale într-un mediu și context bine stabilite; înseamnă dezvoltarea unor competențe de comunicare cu ceilalți; presupune acumularea unor abilități de bază de interacțiune, apariția unor comportamente de grup; dezvoltarea inteligenței emoționale și sociale etc.

Observăm în prezent tot mai mult în rândul elevilor (mai ales în al celor care au făcut mai mult timp cursurile online) o anumită apatie, o oarecare stare de dezinteres în general. Probabil că aceasta este o caracteristică de fapt a întregii generații, dar accentuată de aceste studii online. Îți vezi că sunt destul de retrași, ruși oarecum de procesul de învățământ. Până la urmă educația mediată de tehnologii poate fi realizată, s-a demonstrat în acești ani că putem să o realizăm, dar în același timp lipsește partea de socializare, de interacțiune propriu-zisă. Dezvoltă un tip de, nu știu dacă o putem numi neapărat nepăsare, dar apare această depărtare, acest individualism. Participatul la cursuri este acum ca și cum ai sta singur și te-ai uita la televizor sau stai în fața calculatorului și te uiți la un film.

Așa cum spuneam mai devreme, în multe situații interacțiune on-line s-a făcut cu camera închisă. Eu personal am insistat la studenții mei să deschidă camerele și probabil că mulți dintre ei au fost destul de supărați din acest motiv. Dar în momentul în care ai camera închisă este normal să îți pierzi atenția, doar ascuți dar nu ești foarte atent la ce se întâmplă. Ești mai ușor distras de ce se întâmplă în jurul tău, te simți mult mai liber și neconstrâns de niște reguli sau norme, eventual mai intri pe internet, joci un joc on-line, conversezi cu prietenii prin diverse aplicații, mai faci o poză pentru Instagram sau un filmuleț pentru Tik Tok etc. Se pierde astfel contactul direct și atunci este foarte greu să îți păstrezi atenția activă tot timpul.

În cazul elevilor din ciclul primar sau gimnazial această perioadă a fost în egală măsură o școală atât pentru părinți cât și pentru copii, părinții trebuind să preia o parte importantă din ceea ce anterior făceau cadrele didactice la școală și să suplinească faptul că acestea nu aveau contact direct cu copiii. Din nou aici intervine o situație de inegalitate, pentru că au fost familii care s-au putut ocupa mult mai bine de copii, au fost în permanent contact cu ei, au preluat rolul de mentor și îndrumător al profesorilor etc. În aceste cazuri s-a recurs inclusiv la pregătire suplimentară individuală cu profesori particulari, pentru a se asigura că nu vor rămâne în urmă și nu vor apare goluri și lipsuri în ceea ce trebuiau să învețe. Dar în același timp au fost familii în care nu a existat posibilitatea de a se ocupa de copii, de a-i ajuta, de a-i sprijini în locul cadrelor didactice, cu atât mai mult

afecta societatea și pe viitor.

Faptul că unii părinți au trebuit să preia o parte a rolului de profesor cred că are și un aspect pozitiv, deoarece mulți părinți au început să realizeze cât de importantă este meseria de dascăl și cât de greu este să gestionezi procesul de învățare doar pentru propriul copil, cu atât mai greu fiind să educi un număr crescut de copii, fiecare cu problemele și limitele sale.

Efectele pandemiei asupra sistemului de educație sunt complexe și consecințele modului în care a fost modificat și alterat procesul educațional în această perioadă, se vor vedea pe termen lung. Cred că cel mai important lucru de reținut din această pandemie este faptul că oricând se poate întâmpla ceva care să presupună schimbarea aproape cu 180 de grade a modelului educațional și să încercăm să fim cât mai pregătiți să gestionăm astfel de situații. Cu toții, elevi, părinți, profesori, ar trebui să ne facem o evaluare onestă a activității noastre în această perioadă și să vedem ce a funcționat și ce nu, și cum putem rezolva problemele structurale ale sistemului nostru de educație.